

Цуркан-Сайфуліна Ю. В.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
та прав людини,
заступник директора з наукової роботи
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ВИДИ

Анотація. У статті здійснено дослідження правової природи примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітніх та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності у кримінальному праві України, як особливої форми реагування держави на вчинене правопорушення. Зауважено, що примусові заходи виховного характеру – це самостійний кримінально-правовий та кримінально-процесуальний інститут, що має ознаки міжгалузевого інституту ювенальної відповідальності. Підкреслено, що суть примусових заходів виховного характеру полягає у відмові держави від повного карального потенціалу кримінального закону, замінюючи його заходами, орієнтованими на виховний вплив, ресоціалізацію та профілактику, що підкреслює пріоритет превентивних та виховних функцій у кримінальному праві по відношенню до неповнолітніх осіб та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Здійснено опис ознак інституту примусових заходів виховного характеру та визначено, що КК України містить вичерпний перелік їх видів, який забезпечує можливості для індивідуалізації виховного впливу на неповнолітнього та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Виділено ключові характеристики інституту примусових заходів виховного характеру та виявлено низку суттєвих недоліків у правовому регулюванні та практиці застосування примусових заходів виховного характеру (відсутність об'єктивних критеріїв для вибору заходу, недостатня конкретизація їх змісту, прогалини у регламентації строків та механізмів контролю, неврахування вікових особливостей неповнолітніх, формалізм у виборі заходів, відсутність належної координації між органами, нестача кваліфікованих фахівців та ресурсів, брак моніторингу ефективності та ризик соціальної стигматизації неповнолітнього). Підсумовано, що інститут примусових заходів виховного характеру є важливим елементом ювенальної юстиції, однак для його ефективного функціонування необхідно усунути існуючі правові та практичні недоліки.

Ключові слова: примусові заходи виховного характеру, неповнолітні, ювенальна юстиція, кримінальне право, ресоціалізація, правова природа.

Tsurkan-Saifulina Yu. V. Coercive measures of educational nature: legal nature and species

Abstract. The article examines the legal nature of compulsory educational measures for minors and persons under the age of criminal liability in criminal law of Ukraine as a special form of state response to the offense. It is noted that compulsory measures of an educational nature are an independent criminal law and criminal procedural institute, which has the features of the inter-sectoral institute of juvenile responsibility. It is emphasized that the essence of compulsory measures of educational nature lies in the refusal of the state from the full punitive potential of the criminal law, replacing it with measures focused on educational influence, re-socialization and prevention, which emphasizes the priority of preventive and educational functions in criminal law with respect to criminal law. The signs of the Institute of Coercive Educational Measures were made and it is determined that the Criminal Code of Ukraine contains an exhaustive list of their types, which provides opportunities for individualization of educational influence on a minor and persons under criminal responsibility. The key characteristics of the institute of compulsory educational measures were highlighted and a number of significant shortcomings in the legal regulation and practice of coercive measures of educational nature (lack of objective criteria for the choice of the event, insufficient specification of their content, gaps in the regulation of the terms and mechanisms of control, failure, non-control, are not identified. bodies, lack of qualified specialists and resources, lack of efficiency monitoring and risk of social stigmatization of a minor). It is summarized that the Institute for Coercive Educational Measures is an important element of juvenile justice, but its effective functioning must be eliminated existing legal and practical shortcomings.

Key words: compulsory educational measures, minors, juvenile justice, criminal law, re-socialization, legal nature.

Вступ. Дослідження правової природи та видів примусових заходів виховного характеру є вкрай актуальним з огляду на низку чинників. Насамперед, значною прогалиною у кримінальному законодавстві України залишається відсутність нормативно-правового закріплення самого поняття «примусові заходи виховного характеру», що призводить до неоднозначного тлумачення поняття «примусові заходи виховного характеру», браку єдиних підходів до їхньої класифікації та застосування у правозастосовній практиці, а також потенційних труднощів із забезпеченням прав неповнолітніх та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності через відсутність чітких законодавчих дефініцій. По-друге, актуальність зумовлена необхідністю постійного вдосконалення механізмів ресоціалізації та ефективної превенції рецидивної злочинності серед неповнолітніх та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, адже, комплексне розуміння цих заходів дозволяє оптимізувати індивідуалізацію кримінально-правового впливу, зміщуючи акцент з каральної функції на відновлювальну та виховну. По-третє, дослідження є важливим у контексті реформування системи ювенальної юстиції в Україні та її гармонізації з міжнародними стандартами в сфері забезпечення прав дитини, правосуддя, дружнього до дитини, та відновного правосуддя. Нарешті, динамічна зміна соціальних процесів та поява нових форм девіантної поведінки серед неповнолітніх та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності (наприклад, у кіберпросторі) вимагають постійного аналізу та адаптації правових інструментів для забезпечення їхньої дієвості у сучасних реаліях.

Таким чином, всебічне дослідження примусових заходів виховного характеру є нагальною потребою для усунення нормативних прогалин, підвищення ефективності їхнього застосування, захисту прав неповнолітніх та подальшого розвитку ювенальної юстиції в Україні.

Аналіз наукових публікацій останніх років свідчить про збереження високого інтересу до проблематики примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітніх у кримі-

нальному праві України. Ключовим аспектом, що постійно піднімається, є відсутність чіткого законодавчого визначення самого поняття «примусові заходи виховного характеру» (Н.В. Парасюк [1], М.О. Якимець [2]). Дослідження також стосуються ефективності та доцільності застосування окремих видів примусових заходів. Так, В.О. Шморгун [3] детально аналізує застосування застереження, розглядаючи його ефективність при звільненні від покарання неповнолітніх та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності. Окремим напрямом є розгляд пропозицій щодо вдосконалення нормативного регулювання застосування примусових заходів виховного характеру. Зокрема, Л.М. Гуртієва та Т.В. Лукашкіна [4] формулюють конкретні пропозиції, спрямовані на покращення нормативної бази щодо звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням виховних заходів. Загалом, останні дослідження підтверджують, що проблематика примусових заходів виховного характеру залишається актуальною і потребує подальшого наукового осмислення з метою усунення існуючих правових та практичних недоліків, що дозволить ефективніше досягати мети ресоціалізації неповнолітніх правопорушників та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності та вчинили діяння яке передбачене Особливою частиною Кримінального кодексу України.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи правову природу примусових заходів виховного характеру науковці розглядають його як форму кримінальної відповідальності та особливої системи покарань неповнолітніх, як засоби реалізації кримінальної відповідальності, як елемент таких кримінально-правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності та інституту звільнення від кримінального покарання, як окремий кримінально-правовий інститут, як міжгалузевий інститут ювенальної відповідальності [2, с. 373].

Зокрема, примусові заходи виховного характеру функціонують як спеціальна альтернатива кримінальній відповідальності, що застосовується до певних категорій осіб, насамперед неповнолітніх, не є формою кри-

мінального покарання, не тягнуть за собою судимості, що принципово відрізняє їх від традиційного розуміння кримінальної відповідальності, яка передбачає державний осуд та правові наслідки. Як зауважує Н.В. Парасюк «Інакшість примусових заходів виховного характеру, тобто альтернативний до покарання характер примусових заходів виховного характеру має визначатися змістом примусових обмежень прав і свобод неповнолітнього, що є відмінними від тих, які несе за собою покарання» [1, с. 468].

Ми погоджуємося з думкою тих науковців, які визначають примусові заходи виховного характеру, як самостійний кримінально-правовий та кримінально-процесуальний інститут, який також має ознаки міжгалузевого інституту ювенальної відповідальності. Зокрема, М.О. Якимець зауважує «застосування примусових заходів виховного характеру як самостійний комплексний інститут кримінального і кримінального процесуального права, який являє собою систему матеріальних і процесуальних правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з реагуванням держави на вчинення неповнолітньою особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, яке містить його ознаки, у формі застосування заходів виховного характеру, що не є кримінальним покаранням» [2, с. 374]. Адже, суть примусових заходів виховного характеру полягає у відмові держави від реалізації повного обсягу карального потенціалу кримінального закону щодо неповнолітнього правопорушника та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, замінюючи його на заходи, орієнтовані на виховний вплив, ресоціалізацію та профілактику подальших правопорушень. Примусові заходи виховного характеру, як кримінально-правовий інститут демонструє пріоритет превентивних та виховних функцій перед каральними, відображаючи принципи гуманізму та диференціації у кримінальному праві щодо неповнолітніх і осіб, які до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, що вчинили суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК України. Водночас,

елемент примусу в ході застосування примусових заходів виховного характеру зберігається, оскільки їхнє невиконання або ухилення від них може призвести до відновлення питання про притягнення до «повноцінної» кримінальної відповідальності. Таким чином, примусові заходи виховного характеру можна розглядати як особливу форму реагування держави на вчинене правопорушення, яка, хоча і не є кримінальною відповідальністю у класичному розумінні, проте, тісно з нею пов'язана і слугує механізмом уникнення кримінальної відповідальності за умови досягнення мети виправлення.

У відповідності до загальнотеоретичного підходу до розуміння поняття правового інституту («правовий інститут можна визначити як відносно відособлену самостійну й стійку групу норм, що регулюють окремі види однорідних суспільних відносин (спеціальні інститути) або загальне у всіх відносинах даного роду, незалежно від їхньої видової приналежності (загальні інститути)» [6, с. 259] зауважимо відповідні ознаки інституту примусових заходів виховного характеру: однорідність предмета регулювання (примусові заходи виховного характеру регулюють винятково суспільні відносини, що виникають у зв'язку з учиненням неповнолітньою особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння до настання віку кримінальної відповідальності з метою її виправлення, перевиховання та ресоціалізації); юридична єдність (норми, які врегульовують порядок застосування примусових заходів виховного характеру містяться у КК України та утворюють цілісну систему, визначають підстави застосування, перелік і зміст конкретних заходів та наслідки їх невиконання, що забезпечує системність і логічну послідовність у їх застосуванні); відносна самостійність (примусові заходи виховного характеру є чітко відокремленим інститутом у межах кримінального права, що функціонує як альтернатива кримінальній відповідальності та покаранню, має власні, відмінні від покарання, підстави, цілі та правові наслідки, що дозволяє йому існувати як самостійна правова конструкція); повнота регулювання (інститут примусових заходів виховного

характеру забезпечує достатньо повне врегулювання відносин, пов'язаних із застосуванням цих заходів, визначає суб'єкта, що їх застосовує, умови застосування, вичерпний перелік видів, а також механізм реагування на ухилення від їх виконання, деталізація деяких аспектів виноситься в окремі закони, але загальна рамка встановлена саме в КК України); наявність спеціальних понять та категорій (інститут оперує специфічною термінологією, як-от «примусові заходи виховного характеру», «спеціальні навчально-виховні установи», «обмеження дозвілля» тощо, які мають унікальне значення саме в контексті регулювання поведінки неповнолітніх правопорушників та осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності без застосування покарання); стабільність (незважаючи на дискусії щодо вдосконалення, сам інститут примусових заходів виховного характеру існує у кримінальному законодавстві України тривалий час, що відображає його усталену роль у державній політиці щодо ювенальних правопорушень, яка пріоритетом вважає виховання та ресоціалізацію); закріплення у нормативно-правових актах (норми, що регулюють примусові заходи виховного характеру, чітко закріплені у КК України, що є основним джерелом їхнього правового регулювання та підтверджує їхню легалізацію і обов'язковість для застосування).

У ч. 2 ст. 105 КК України визначено вичерпний перелік видів примусових заходів виховного характеру, які відображають комплексний підхід українського кримінального права до вирішення проблеми підліткової злочинності, акцентуючи увагу на вихованні та ресоціалізації неповнолітніх правопорушників, а не лише на їхньому покаранні [5].

Зокрема, до примусових заходів виховного характеру відносяться:

1. Застереження (превентивне попередження) – найм'якша форма державного примусу, що має переважно превентивний і виховний характер та полягає в офіційному повідомленні неповнолітньому і його законним представникам про неприпустимість вчиненого діяння і можливі несприятливі правові наслідки у разі його повторення. Метою застереження є формування у неповнолітнього

усвідомлення протиправності його поведінки та стимулювання до самокорекції поведінки. З юридичної точки зору застереження – це акт, що фіксує визнання діяння протиправним, але не передбачає суттєвих обмежень прав та свобод особи до якої застосовується.

2. Обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього (корекційно-обмежувальні заходи) передбачає обмеження певних аспектів вільного часу неповнолітнього та покладення на нього конкретних обов'язків регулятивного характеру, спрямованих на корекцію його поведінки. До таких обмежень можуть відноситися заборона відвідування певних місць, обмеження часу перебування поза місцем проживання, а також вимоги щодо обов'язкового здобуття освіти, працевлаштування, проходження психологічних консультацій тощо, що забезпечує цілеспрямований педагогічний та контролюючий вплив на неповнолітнього правопорушника.

3. Передача неповнолітнього під нагляд – це форма патронажного нагляду, що передбачає передачу неповнолітнього під контроль та виховний вплив суб'єктів, здатних забезпечити його належну ресоціалізацію, з метою використання існуючих соціальних зв'язків для формування правослукняної поведінки останнього. До таких суб'єктів належать: батьки чи особи, які їх замінюють (за умови їхньої здатності та готовності здійснювати ефективний виховний вплив і контроль); педагогічний або трудовий колектив (за наявності їхньої згоди та можливості інтегрувати неповнолітнього у позитивне соціальне середовище); окремі громадяни (за їхнім проханням, якщо вони володіють достатнім авторитетом та виховним потенціалом).

4. Покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків (реституційний обов'язок) застосовується до неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку та володіє власним майном, коштами або має джерело доходу (заробіток). Метою цього заходу є не лише компенсація шкоди потерпілій від протиправних дій особі, а й формування у неповнолітнього усвідомлення відповідальності за наслідки своїх вчинків та принципів матеріального відшкодування збитків.

5. Направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи (інтенсивна ресоціалізація) – найбільш суворий примусовий захід виховного характеру, що є формою інтенсивної ресоціалізації та застосовується у випадках, коли інші заходи виявилися неефективними або коли характер вчиненого кримінального правопорушення і особистісні особливості неповнолітнього вимагають ізольованого виховного впливу. У таких установах забезпечується комплексний вплив: освітній, професійно-орієнтований, психологічний та педагогічний, спрямований на корекцію девіантної поведінки та інтеграцію у суспільство. Умови перебування і процедура направлення неповнолітнього до цих установ регламентуються окремим законодавством, зокрема, ст. 1 Закону «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» визначає перелік органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень [7].

Узагальнюючи ми можемо зауважимо такі ключові характеристики, що формують сутність інституту примусових заходів виховного характеру:

1. Специфічний суб'єкт застосування – виключно судові органи наділені компетенцією приймати рішення про застосування цих заходів. Таке положення підкреслює характер примусових заходів виховного характеру, як заходів державного примусу, що потребують належного правового обґрунтування і дотримання процесуальних гарантій, а судовий контроль забезпечує законність, обґрунтованість та індивідуалізацію застосування цих заходів, враховуючи принцип найкращих інтересів дитини.

2. Спрямованість на особливий суб'єктний склад – неповнолітньої особи та особи, яка «до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу» [1], що свідчить, також, про диференціацію кримінально-правового впливу залежно від віку правопорушника, яка зумовлена визнанням специфіки психологічного розвитку, рівня соціальної зрі-

лості і здатності неповнолітніх до усвідомленої поведінки, що вимагає від держави застосування не каральних, а переважно виховних та профілактичних інструментів.

3. Виховна та профілактична мета як пріоритет, оскільки на відміну від кримінального покарання, основною метою якого є кара та відновлення соціальної справедливості, примусові заходи виховного характеру мають чітко виражену виховну і профілактичну спрямованість, адже вони застосовуються, «якщо його виправлення можливе без застосування покарання» [1]. Отже, держава надає пріоритет перевихованню неповнолітнього, його ресоціалізації та інтеграції у суспільство, а не суто репресивному впливу, а мета застосування примусових заходів виховного характеру полягає у формуванні правосвідомості, корекції девіантної поведінки та запобіганні вчиненню нових правопорушень шляхом виховного впливу, а не через страх перед покаранням.

4. Ключова особливість примусових заходів виховного характеру полягає в їхньому статусі альтернативи кримінальній відповідальності і кримінальному покаранню. У КК України чітко вказано, що неповнолітнього «може бути звільнено від кримінальної відповідальності» за умови застосування примусових заходів виховного характеру [1], що означає те, що примусові заходи виховного характеру не є формою кримінальної відповідальності, а виступають як самостійний захід, який дозволяє уникнути правових наслідків кримінальної відповідальності. Прямим наслідком альтернативного характеру примусових заходів виховного характеру є відсутність судимості у неповнолітнього, що є принциповою відмінністю від кримінального покарання, яке завжди тягне за собою судимість з усіма відповідними правовими обмеженнями і негативними соціальними наслідками. Відсутність судимості сприяє більш успішній реінтеграції неповнолітнього у суспільство, збереженню його соціальних зв'язків та можливостей для подальшого розвитку. Дана норма підкреслює гуманістичний характер інституту і спрямована на мінімізацію стигматизації неповнолітніх, які вперше вчинили нетяжкі правопорушення, та надання

їм шансу на виправлення без обтяження кримінальним минулим.

5. Незважаючи на виховну мету та відсутність судимості, примусові заходи виховного характеру все ж таки носять примусовий характер, їхнє застосування є обов'язковим для неповнолітнього за рішенням суду. Більше того, надані положення чітко встановлюють механізм переходу до кримінальної відповідальності у разі невиконання цих заходів – «У разі ухилення неповнолітнього, що вчинив кримінальне правопорушення, від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності» [1]. Ця особливість примусових заходів виховного характеру є своєрідною гарантією виконання виховного впливу та забезпечує ефективність інституту, не допускаючи безкарності, оскільки вона підкреслює серйозність правових наслідків, навіть якщо вони не мають прямої каральної мети.

7. Перелік примусових заходів виховного характеру, що закріплено у ч. 2 ст. 105 КК України [1], свідчить про широкі можливості для індивідуалізації виховного впливу. Суд має можливість обрати найбільш адекватний захід (або їх комбінацію) з урахуванням тяжкості вчиненого діяння, особистості неповнолітнього, його віку, умов життя та виховання. Різноманітність заходів дозволяє застосовувати як мінімальний (застереження), так і значно суворіший (направлення до спеціальної установи) вплив, адаптуючи його до конкретної ситуації та потреб перевиховання.

8. Особливістю є те, що для найсуворішого виду примусових заходів виховного характеру – направлення до спеціальної навчально-виховної установи («Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом» ст. 97 КК України) [1], що вказує на те, що, попри закріплення цього заходу в КК України, його детальна реалізація вимагає окремого, спеціального законодавчого регулювання, яке детальніше врегульовує питання, пов'язані із дотриманням прав дітей у таких установах, стандартами їх утримання, освітнім та виховним процесом.

Слід зауважити, що правове регулювання і практика застосування примусових заходів виховного характеру демонструють низку суттєвих недоліків, зокрема: законодавчо не встановлено об'єктивних та уніфікованих критеріїв для диференціації і обрання конкретного виду примусового заходу виховного характеру, що спричиняє суб'єктивізм у судовій практиці; зміст окремих заходів недостатньо конкретизований, що ускладнює їхнє ефективне виконання та моніторинг; недостатньо регламентовано максимальні строки дії більшості заходів (за винятком направлення до спеціальних установ), а також механізми контролю за їх виконанням і відповідальності суб'єктів, що здійснюють нагляд; законодавство не завжди враховує вікові та психофізіологічні особливості неповнолітніх, що може знижувати ефективність застосовуваних заходів; на практиці часто спостерігається формальне обрання заходів без глибокого аналізу причин девіантної поведінки та індивідуальних потреб неповнолітнього правопорушника, що нівелює виховний потенціал; відсутність належної координації та комунікації між судовими органами, службами у справах дітей, правоохоронними органами і освітніми установами перешкоджає цілісному та системному впливу; нестача кваліфікованих фахівців і адекватного фінансового забезпечення обмежує можливості для якісної реалізації виховних програм; відмічається системний брак механізмів для моніторингу виконання заходів та об'єктивної оцінки їхнього виправного і превентивного впливу, що ускладнює подальше вдосконалення системи; застосування примусових заходів, попри їх виховну мету, може призводити до соціальної стигматизації неповнолітнього, що ускладнює його реінтеграцію у суспільство та ін.

Висновки. Аналіз інституту примусових заходів виховного характеру дає змогу сформулювати ключові положення, що стосуються його правової природи та функціонування в системі ювенальної юстиції. Відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «примусові заходи виховного характеру» породжує значні проблеми, включаючи неоднозначність інтерпретацій та відсутність уні-

фікованих підходів до їх застосування у правозастосовній практиці, що, в свою чергу, ускладнює забезпечення прав неповнолітніх. Розглядаючи правову природу цих заходів, більшість науковців схиляються до їх визнання як самостійного кримінально-правового та кримінально-процесуального інституту, який також має ознаки міжгалузевого інституту ювенальної відповідальності. Інститут примусових заходів виховного характеру має чіткі ознаки правового інституту, включаючи однорідність предмета регулювання, юридичну єдність, відносну самостійність, повноту регулювання, наявність спеціальної термінології та стабільність функціонування, а також закріплення у нормативно-правових актах. Законодавчо визначено вичерпний перелік цих заходів, що охоплює застереження, обмеження дозвілля, передачу під нагляд, покладення обов'язку відшкодування збитків та направлення до спеціальних установ, кожен з них має свою специфіку та спрямованість, від найм'якших превентивних дій до інтенсивної ресоціалізації. Широкий перелік заходів забезпечує можливості для індивідуалізації виховного впливу на неповнолітнього правопорушника та особи яка не досягла віку кримінальної відповідальності, враховуючи особливості кожного конкретного випадку.

Ключовими характеристиками інституту примусових заходів виховного характеру є його застосування виключно судовими органами, спрямованість на особливий суб'єктний

склад (неповнолітніх та осіб які не досягла віку кримінальної відповідальності), пріоритет виховної і профілактичної мети перед каральною, статус альтернативи кримінальній відповідальності та покаранню, що виключає судимість, а також примусовий характер виконання з можливістю переходу до кримінальної відповідальності у разі ухилення.

Водночас, правове регулювання та практика застосування примусових заходів виховного характеру мають значні недоліки. Спостерігається відсутність об'єктивних та уніфікованих критеріїв для вибору заходів, недостатня конкретизація їхнього змісту, прогалини у регламентації строків та механізмів контролю, а також неврахування вікових та психофізіологічних особливостей неповнолітніх. Практика часто демонструє формалізм у виборі заходів, відсутність належної координації і комунікації між відповідними органами, дефіцит кваліфікованих фахівців та ресурсів, брак моніторингу ефективності і ризик соціальної стигматизації неповнолітніх.

Загалом, інститут примусових заходів виховного характеру є важливим елементом ювенальної юстиції, спрямованим на виправлення та ресоціалізацію неповнолітніх та осіб яка не досягла віку кримінальної відповідальності, однак, для його ефективного функціонування необхідне усунення існуючих правових і практичних недоліків, що сприятиме більш повному захисту прав дитини та побудові справедливої системи правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Парасюк Н.В. Примусові заходи виховного характеру у систем заходів кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх: погляд на проблему. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2021. С. 467-470. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/118.pdf (дата звернення: 11.07.2025)
2. Якимець М.О. Проблема визначення застосування примусових заходів виховного характеру як правового інституту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. Випуск 87: частина 3. 2025. С. 370-375. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/325277/315251> (дата звернення: 12.07.2025)
3. Шморгун В.О. Застосування примусових заходів виховного характеру у виді застереження: ефективність та доцільність застосування при звільненні від покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2024. № 82(3), С. 47-52. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/305247/296941> (дата звернення: 11.07.2025)
4. Гуртієва Л.М., Лукашкіна Т.В. Деякі пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*, 12/2021, С. 339-334. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/86.pdf (дата звернення: 10.07.2025)
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n606> (дата звернення: 13.07.2025)

6. Адамова О.С. Визначення поняття інституту права. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 257-260. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/776ce6b8-a87a-4763-83a1-032fe495b56d/content> (дата звернення: 09.07.2025)

7. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. № 20/95-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.07.2025)